

“TRỒNG NGƯỜI” - TƯ TƯỞNG NHÂN VĂN CAO CẢ CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH

○ THS. NGUYỄN NĂNG NAM*

Trong hệ thống di sản lí luận của Chủ tịch Hồ Chí Minh, vấn đề con người và xây dựng con người mới có vị trí đặc biệt quan trọng, trong đó tư tưởng *«trồng người»* là nội dung trung tâm, «vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây, vì lợi ích trăm năm phải trồng người» (1; 222). Đây chính là kết tinh những tinh hoa cao đẹp của truyền thống dân tộc, nhân loại và thời đại, là kim chỉ nam, là phương châm cho việc hoạch định chiến lược xây dựng con người của Đảng ta trong lịch sử cũng như hiện nay.

«Trồng người» là một công việc đòi hỏi vừa phải có chiến lược cơ bản, lâu dài, vừa phải có chính sách và kế hoạch toàn diện, cụ thể, khoa học, được tiến hành một cách chu đáo, cẩn thận, gắn với chiến lược và chính sách phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội. Hồ Chí Minh căn dặn: «Ta xây dựng con người cũng phải có ý định rõ ràng như nhà kiến trúc. Định xây dựng ngôi nhà như thế nào rồi mới dùng gạch, vữa, vôi cát, tre gỗ... mà xây nên» (2; 551).

Quan điểm *«trồng người»* của Hồ Chí Minh rất phong phú, toàn diện và cụ thể, tùy vào mỗi thời kì cách mạng để có những con người phù hợp, đủ sức hoàn thành nhiệm vụ của từng giai đoạn cách mạng. Ngoài ra, tùy theo từng đối tượng, từng đặc điểm đối với mỗi lớp người, Người nêu lên những chuẩn mực riêng để mọi người đều có thể phấn đấu trở thành những công dân tốt và cán bộ tốt cho nước nhà. Điều này cho thấy, mục đích của việc *«trồng người»* phụ thuộc vào mục tiêu của cách mạng; đồng thời mục tiêu, lí tưởng của cách mạng lại chính là vì con người.

Theo Hồ Chí Minh, «đức» là cái gốc của con người, của cách mạng, của công việc. Chữ «đức» chính là đạo đức cách mạng: trung với nước, hiếu với dân; là cần, kiệm, liêm, chính, chí công, vô tư; là yêu thương đồng chí, đồng bào, yêu lao động... nó giúp con người hình thành nhân sinh quan cách mạng, củng cố thể giới quan khoa học. Người khẳng định: Cũng như sông, có nguồn mới có nước, không có nguồn thì sông cạn. Cây

phải có gốc, không có gốc thì cây héo. Người cách mạng phải có đạo đức, không có đạo đức thì dù tài giỏi mấy cũng không lãnh đạo được nhân dân. Vì vậy, tất cả mọi người không trừ một ai, không trừ một cấp nào đều phải thường xuyên trau dồi đạo đức cách mạng cho bền vững.

Nhân mạnh yếu tố đạo đức - yếu tố gốc của con người, song không bao giờ coi nhẹ tài năng, năng lực, theo Người, để kiến thiết đất nước, xây dựng CNXH cần có nhân tài, học thức vì cách mạng XHCN gắn liền với sự phát triển khoa học và kĩ thuật, nó đảm bảo cho CNXH thắng lợi. Do đó, đốt nát cũng là kẻ địch, một dân tộc dốt là một dân tộc yếu. Cho nên, cần phải nâng cao trình độ dân trí để mọi người có thể tham gia vào công cuộc xây dựng nước nhà. Cán bộ và đảng viên chẳng những thạo về chính trị mà còn phải giỏi về chuyên môn; không thể lãnh đạo chung chung. Muốn vậy, chúng ta đào tạo thật nhiều cán bộ kĩ thuật, cán bộ quản lí cần thiết cho sản xuất phát triển, phải khéo lựa chọn, khéo phân phối, khéo dùng nhân tài. Một quốc gia, một đất nước không biết sử dụng nhân tài là một khuyết điểm lớn, làm lãng phí một vốn quý của Đảng và Nhà nước trong xây dựng và kiến thiết.

«Trồng người» là tạo ra «những công dân hữu ích» cho đất nước, cho nên, ngoài đức và tài, con người cần có sức khỏe. Người khẳng định: «Mỗi một người dân yếu ớt, tức là cả nước yếu ớt, mỗi một người dân khoẻ mạnh tức là cả nước mạnh khoẻ... Dân cường thì quốc thịnh» (3; 212), cũng như để giữ gìn dân chủ, xây dựng nước nhà, gây đời sống mới, việc gì cũng cần có sức khoẻ mới thành công. Sức khoẻ của con người phải là sự thống nhất giữa hai yếu tố tinh thần và thể chất. Sức khoẻ phải gắn liền với cuộc sống lao động, gắn với một nếp sống đẹp, có văn hoá, hướng tới lao động hữu ích. Sức khoẻ cá nhân là một bộ phận, gắn liền với sức khoẻ của cộng đồng, mỗi người khoẻ mạnh, cả dân tộc

* Phòng Chính trị - Học viện khoa học quản lý

khỏe mạnh. Và một khi quốc gia dân tộc phát triển thì đời sống của con người được nâng cao, tạo điều kiện để mỗi người dân được nâng cao sức khỏe. Do vậy, luyện tập thể dục, bồi bổ sức khỏe là bổn phận của mỗi một người yêu nước. Ngoài ra, nhà nước phải có trách nhiệm trong việc chăm sóc, bảo vệ và phát triển sức khỏe nhân dân dựa trên sự phát triển kinh tế, chính trị, văn hoá, khoa học...

Là một trong những nội dung quan trọng trong tư tưởng *«trồng người»*, giáo dục thẩm mỹ phải giúp con người biết phân biệt giữa cái đẹp và cái xấu, biết gắn cái đẹp của mỗi người với cuộc sống thực tế, với cái đẹp của thiên nhiên. Cũng như, hi sinh cái *«Tôi»* vì cái *«Ta»* cao cả để khi giải quyết mối quan hệ giữa nghĩa vụ và quyền lợi thì bao giờ cũng chú ý đến nghĩa vụ trước. Người đã chỉ ra rằng: *«Nhiệm vụ của thanh niên không phải là đòi hỏi nước nhà đã cho mình những gì. Mà phải tự hỏi mình đã làm gì cho nước nhà? Mình phải làm thế nào cho ích lợi nước nhà nhiều hơn? Mình đã vì lợi ích nước nhà mà hi sinh phần đầu chùng nào?»* (4; 455); và mỗi người cần phải chống tâm lý tự tư tự lợi, chỉ lo lợi ích riêng và sinh hoạt riêng của mình... Không chỉ giáo dục ý thức thẩm mỹ, tình cảm thẩm mỹ mà cao đẹp hơn, nó được thể hiện ra bằng hành vi thẩm mỹ, đó chính là những việc làm đẹp trong lao động, học tập, trong các quan hệ xã hội để góp phần xây dựng cuộc sống.

Như vậy, đức, trí, thể, mỹ là những yếu tố không thể tách rời của con người, chúng có quan hệ chặt chẽ với nhau trong phẩm chất con người mà cách mạng cần xây dựng để xóa bỏ xã hội cũ đã lạc hậu, xây dựng xã hội mới - XHCN. Trong mỗi giai đoạn khác nhau, tùy theo lứa tuổi, giới tính, nghề nghiệp thì yêu cầu với việc *«vun trồng»* phẩm chất đức, trí, thể, mỹ cho con người có khác nhau, nhưng chung nhất là hướng vào phục vụ nhân dân, phục vụ con người, phục vụ Tổ quốc.

Để thực hiện việc *«trồng người»* có hiệu quả, theo Hồ Chí Minh, trước hết là phải tôn trọng, chăm sóc, nuôi dưỡng, đào tạo và sử dụng con người cho đúng với phẩm chất và năng lực, làm cho họ phát huy được tài năng, tính tích cực, sáng tạo trong hoạt động thực tiễn, cống hiến nhiều hơn cho đất nước. Giá trị thực sự của độc lập, tự do là ở chỗ đó, cho nên, xây dựng CNXH là làm sao cho dân giàu, nước mạnh, làm cho nhân dân lao động thoát nạn bần cùng, làm cho mọi người có công ăn việc làm, được ấm no và sống một đời hạnh phúc. Do đó, *«Đảng cần phải có kế*

hoạch thật tốt để phát triển kinh tế và văn hóa, nhằm không ngừng nâng cao đời sống của nhân dân» (2; 511). Chính sách phát triển kinh tế - xã hội của Đảng, Nhà nước, của các cấp, các ngành bao giờ cũng phải dựa trên điểm tựa con người và vì con người, lấy lợi ích của nhân dân lao động làm điểm xuất phát và mục tiêu phát triển. Chất lượng cuộc sống là tiêu chí quan trọng hàng đầu để đánh giá hiệu quả của tất cả các hoạt động kinh tế - xã hội.

Hướng đến con người, vì con người, theo Hồ Chí Minh, không chỉ là chăm lo đến cuộc sống của con người, mà còn phải *tôn trọng cái riêng, cái cá nhân của mỗi người*. Khi những cái riêng của cá nhân được tôn trọng thì cũng có nghĩa là quyền con người được tôn trọng, nhu cầu của con người được đáp ứng, con người dần vươn tới tự do. Nhưng lợi ích cá nhân của con người phải gắn liền với lợi ích chung của Tổ quốc, của dân tộc để làm cho lợi ích cá nhân và xã hội phát triển hài hòa. Nếu cái riêng, cái cá nhân của con người nằm ngoài lợi ích của cộng đồng, của dân tộc, đi ngược lại với lợi ích chung của xã hội thì sẽ trở thành chủ nghĩa cá nhân vị kỷ. Điều đó tất yếu dẫn đến cản trở, kìm hãm sự phát triển của xã hội.

Để công việc *«trồng người»* có hiệu quả, Chủ tịch Hồ Chí Minh đặc biệt quan tâm đến vấn đề *giáo dục toàn diện*. Người đã căn dặn: *«Trong việc giáo dục và học tập, phải chú trọng đủ các mặt: đạo đức cách mạng, giác ngộ xã hội chủ nghĩa, văn hoá, kỹ thuật, lao động và sản xuất»* (5; 190). Và, mục đích của học tập là *«học để tu dưỡng đạo đức», «học để tin tưởng», «học để tiến bộ mãi, càng tiến bộ càng thấy cần phải học», «Học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phụng sự đoàn thể, giai cấp và nhân dân, Tổ quốc và nhân loại»* (6; 284). Tức là, học tập nhằm hoàn thiện đạo làm người, nâng cao trình độ và năng lực để hoàn thành nhiệm vụ, học để áp dụng kiến thức đó vào làm việc; học để phục vụ lợi ích của Đảng, nhân dân, Tổ quốc và cả nhân loại.

Trong sự nghiệp *«trồng người»*, trước hết phải *quan tâm đến đội ngũ cán bộ, đảng viên*. Hồ Chí Minh khẳng định: *«mọi việc thành công hay thất bại, đều do cán bộ tốt hoặc kém. Vì vậy, Đảng phải nuôi dạy cán bộ... Phải trọng nhân tài, trọng cán bộ»* (6; 240). Nếu có cán bộ tốt, cán bộ ngang tầm thì việc xây dựng và thực hiện đường lối sẽ đúng đắn và là điều kiện tiên quyết để đưa sự nghiệp cách mạng đi đến thắng lợi. Không có đội ngũ cán bộ tốt thì dù đường lối chính sách

đúng cũng khó có thể biến thành hiện thực được. Cùng với đó là sự *quan tâm chăm lo, bồi dưỡng thế hệ trẻ* - lực lượng đóng vai trò quyết định sự thành bại của cách mạng, là cánh tay đắc lực, đội hậu bị tin cậy của Đảng, là người chủ tương lai của nước nhà, là tiền đồ của Tổ quốc. Do vậy, Đảng cần phải «chăm lo giáo dục đạo đức cách mạng cho họ, đào tạo họ thành những người thừa kế xây dựng chủ nghĩa xã hội vừa «hồng», vừa «chuyên». Bồi dưỡng thế hệ cách mạng cho đời sau là một việc rất quan trọng và rất cần thiết» (2; 510).

Để thực hiện việc giáo dục toàn diện có hiệu quả, theo Hồ Chí Minh, trước hết cần giáo dục bằng *phương pháp nêu gương* «người tốt, việc tốt». Đây là phương pháp sinh động và có sức thuyết phục rất lớn, là một trong những cách tốt nhất để xây dựng Đảng, xây dựng các tổ chức cách mạng, xây dựng con người mới, cuộc sống mới. Vì thế, phải quan tâm khơi dậy và chăm chút những phần tốt, mặt tốt ở mỗi con người, nêu lên những tấm gương tốt diễn ra hằng ngày để mọi người noi theo. Người yêu cầu ông bà, cha mẹ phải làm tấm gương cho con cháu, anh chị làm tấm gương cho em; thầy giáo, cô giáo phải làm kiểu mẫu về tri thức và nhân cách cho học trò; thế hệ trước phải làm gương cho thế hệ sau; cán bộ, đảng viên phải luôn luôn nêu tấm gương sáng, làm khuôn mẫu cho quần chúng học tập...

Kết hợp chặt chẽ giữa gia đình, nhà trường và xã hội trong công việc «trồng người». Trong việc giáo dục thế hệ trẻ thì «giáo dục trong nhà trường, chỉ là một phần, còn cần có giáo dục ngoài xã hội và trong gia đình để giúp cho việc giáo dục trong nhà trường được tốt hơn. Giáo dục nhà trường dù tốt mấy, nhưng thiếu giáo dục trong gia đình và ngoài xã hội thì kết quả cũng không hoàn toàn» (7; 394). Nhưng, giáo dục thế hệ trẻ không chỉ đơn thuần là sự phối hợp, theo Người, đây là công việc, nhiệm vụ chung của cả gia đình, nhà trường và xã hội để thế hệ trẻ trở thành những công dân tốt, cán bộ tốt, người chủ tương lai thật sự của đất nước. Người chỉ rõ: «Giáo dục các em là việc chung của gia đình, trường học và xã hội. Bố mẹ, thầy giáo và người lớn phải cùng nhau phụ trách» (7; 74).

«Trồng người», còn là việc mỗi người phải tự mình giác ngộ, rèn luyện một cách nghiêm khắc - điều này quyết định đến chính sự «nên người» của họ, đó cũng là góp phần vào việc xây dựng cộng đồng. Hồ Chí Minh khẳng định: «nếu mỗi người đều tốt, thì thành làng tốt, nước mạnh.

Người là gốc của làng nước. Nếu mọi người đều cố gắng làm đúng đời sống mới, thì dân tộc nhất định sẽ phú cường» (6; 99). Mỗi người «phải lấy tự học làm cốt», phải nêu cao tác phong độc lập suy nghĩ và tinh thần tự lực tự cường.

Học đi đôi với hành, giáo dục gắn liền với xã hội. Hồ Chí Minh khẳng định: «Nhà trường XHCN là nhà trường: Học đi với lao động; Lí luận đi với thực hành; Cần cù đi với tiết kiệm» (1; 295). Nội dung giáo dục phải đáp ứng nhu cầu của nhiệm vụ cách mạng trong từng giai đoạn và giáo dục gắn liền với xã hội. Đây là điều kiện để mỗi người đem vốn hiểu biết tiếp thu được phục vụ cuộc sống, phục vụ xã hội, là điều kiện cần thiết để giáo dục lí tưởng, rèn luyện đạo đức, trách nhiệm, ý thức công dân cho họ.

Cùng với các phương pháp trên, chúng ta cần phải có cách nhìn người vừa *bao dung*, vừa *sâu sắc*, *chủ yếu nhìn mặt tốt của con người và tìm cách khơi dậy mặt tốt đó*. Người khẳng định: «mỗi người đều có thiện và ác ở trong lòng. Ta phải biết làm cho phần tốt ở trong mỗi con người nảy nở như hoa mùa xuân và phần xấu bị mất dần đi... làm cho cái phần thiện trong con người nảy nở để đẩy lùi phần ác, chứ không phải đập cho tơi bời» (2; 558). Tức là, khi xem xét đánh giá con người, cần chú ý đến điểm tốt, điểm xấu; điểm hay, điểm dở ở mỗi người và hoàn cảnh, điều kiện, đặc tính riêng của họ. Mặt khác, trong thế giới cái gì cũng biến hoá, quá khứ, hiện tại và tương lai của mọi người không phải giống nhau. Muốn đẩy lùi cái ác thì cách tốt nhất là khơi dậy cái thiện, làm cho cái thiện nảy nở, phát triển. Đồng thời, phải gắn liền với việc *đấu tranh chống những thói hư tật xấu của con người*: chủ nghĩa cá nhân, tệ tham ô, tham nhũng...

Trước những yêu cầu mới của sự nghiệp cách mạng, trực tiếp là nhiệm vụ xây dựng và bảo vệ Tổ quốc cũng như để thực hiện thành công sự nghiệp CNH, HĐH đất nước trước hết phải coi trọng chiến lược con người. Điều cần nhấn mạnh là chúng ta phải quan tâm nhiều hơn nữa đến việc «xây dựng và hoàn thiện giá trị, nhân cách con người Việt Nam, bảo vệ và phát huy bản sắc văn hoá dân tộc trong thời kì CNH, HĐH, hội nhập kinh tế quốc tế. Bồi dưỡng các giá trị văn hoá trong thanh niên, học sinh, sinh viên, đặc biệt là lí tưởng sống, lối sống, năng lực trí tuệ, đạo đức và bản lĩnh văn hoá con người Việt Nam» (8; 106). Tức là, đẩy mạnh giáo dục lí tưởng chính trị, đạo đức, phẩm chất và nâng cao tính

(Xem tiếp trang 11)

và cả một số cơ quan nhà nước bắt đầu tập nhiễm lối sống xa hoa, lãng phí, thực dụng, đua đòi vật chất. Họ không thấy rằng, ngày nay, chính các nước phát triển cũng lên án lối sống này. TS. David C. Korten, chủ tịch và là người sáng lập Diễn đàn Phát triển lấy nhân dân làm trung tâm, giám đốc Quỹ Gateway Pacific, giảng viên của Viện nghiên cứu phát triển Đại học Harvard và là thành viên Quỹ Ford, trong công trình **«Bước vào thế kỉ XXI hành động tự nguyện và chương trình nghị sự toàn cầu»**, trong phần **«Lối sống và công nghệ»**, đã cho rằng: «Cần phải thay đổi lối sống, thay đổi về quan niệm về cuộc sống tốt đẹp, bớt nhấn mạnh về vật chất và chú trọng nhiều hơn đến mức sống trí tuệ, tinh thần và xã hội. Lối sống của những người tiêu thụ quá mức đã đặt ra những định mức mà những người tiêu thụ dưới mức khao khát. Nay họ phải đi đầu trong việc xác định lại những định mức ấy và làm gương cho thấy rằng ai cũng có thể sống no ấm và sống có trách nhiệm» (4; 272). Việc kế thừa các giá trị ý thức cộng đồng gắn kết cá nhân - gia đình - làng - nước cũng trên tinh thần như vậy. Nếu trước đây giá trị này tạo nên sức mạnh đoàn kết DT để xây dựng và bảo vệ đất nước thì ngày nay, trong xã hội hiện đại, nó cũng đòi hỏi bổ sung phát triển những nội dung mới. Thế giới chúng ta đang sống xuất hiện nhiều vấn đề mang tính chất toàn cầu như: ô nhiễm môi trường, buôn lậu ma túy, dân số, dịch bệnh, chiến tranh... Một quốc gia đơn lẻ không thể giải quyết nổi các vấn đề này mà nó đòi hỏi các nước phải hợp tác, đoàn kết, cùng tham gia giải quyết mới có thể bảo đảm cùng tồn tại, phát triển cho DT mình và cộng đồng thế giới...

Như chúng ta biết, kế thừa là một tất yếu khách quan của mọi sự vật, hiện tượng trong tự nhiên, xã hội và tư duy. Giải quyết vấn đề kế thừa và phát huy các giá trị VHTT chính là giải quyết mối quan hệ biện chứng giữa cái cũ và cái mới, cái chủ quan và khách quan, cái truyền thống và hiện đại. Do vậy, việc kế thừa và phát huy các giá trị VHTTDT trong xây dựng lối sống ở nước ta hiện nay không thể nằm ngoài nguyên tắc này. Lối sống là một trong những bộ phận cốt lõi của VH. Do đó, lối sống mới mà chúng ta xây dựng phải vừa được kế thừa các giá trị truyền thống DT, đồng thời phải vừa mang tính hiện đại, nhân văn, phản ánh sức sống, bản lĩnh và cốt cách của con người Việt Nam trong thời kì CNH, HĐH đất

nước. Điều đó có nghĩa là, việc kế thừa và phát huy các giá trị VHTTDT trong xây dựng lối sống ở nước ta hiện nay phải gắn với việc xây dựng nền VH Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc DT. Nền VH đó được tiến hành trong một cơ chế thị trường định hướng XHCN, một nhà nước của dân, do dân và vì dân. Chính trong điều kiện này nó sẽ góp phần hình thành nhân cách, đạo đức, lối sống mới của người Việt Nam. Như vậy, việc xây dựng nền VH tiên tiến, đậm đà bản sắc DT sẽ tạo điều kiện cho chúng ta xây dựng lối sống mới của người Việt Nam trong điều kiện CNH, HĐH. Ngược lại, việc xây dựng lối sống mới hiện nay không thể không gắn với việc xây dựng nền VH tiên tiến, đậm đà bản sắc DT. Đó cũng là nhiệm vụ xây dựng xã hội xã hội chủ nghĩa mà Đảng ta đã đề ra. □

(1) Các Mác và Ph.Ăngghen. **Toàn tập**, T.4. NXB Chính trị quốc gia, H 1995.

(2) **Hiến pháp nhà nước Cộng hoà xã hội chủ nghĩa Việt Nam**. NXB Chính trị quốc gia, H 1993.

(3) Ban Tư tưởng - Văn hóa Trung ương. **Tài liệu nghiên cứu văn kiện Đại hội IX của Đảng**. NXB Chính trị quốc gia, H 2001.

(4) Korten D.C. **Bước vào thế kỉ XXI hành động tự nguyện và chương trình nghị sự toàn cầu**. NXB Chính trị quốc gia, H 1996.

“Trông người - tư tưởng...”

(Tiếp theo trang 8)

công dân cho đội ngũ lao động mới, tạo điều kiện để họ thực hiện đầy đủ quyền lợi, nghĩa vụ và trách nhiệm công dân với chế độ XHCN, trước nhân dân, dân tộc và thời đại. Cần kế thừa và phát huy những giá trị tích cực và tiến bộ của con người Việt Nam trong truyền thống lịch sử của dân tộc, đồng thời phê phán những yếu tố lạc hậu, tiêu cực, tạo môi trường thuận lợi để xây dựng và phát triển con người. □

(1) **Hồ Chí Minh. Toàn tập**, tập 9. NXB Chính trị quốc gia, H. 2000.

(2) **Hồ Chí Minh. Sđd.**, t. 12.

(3) **Hồ Chí Minh. Sđd.**, t. 4.

(4) **Hồ Chí Minh. Sđd.**, t. 7.

(5) **Hồ Chí Minh. Sđd.**, t. 10.

(6) **Hồ Chí Minh. Sđd.**, t. 5.

(7) **Hồ Chí Minh. Sđd.**, t. 8.

(8) Đảng Cộng sản Việt Nam. **Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X**. NXB Chính trị quốc gia, H. 2006.